
ІНСТИТУТ ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЕКОЛОГІЇ

УДК 316.61: 316.454.5

Виходцева О. А.

ВПЛИВ ПЕРВИННОЇ ГРУПИ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Тема нашої статті є досить актуальною для соціальної психології. В межах даної теми можна розглянути особливості соціалізації представників усіх вікових категорій (зокрема, дітей дошкільного віку, підлітків, людей похилого віку та ін.), представників різних соціальних груп (зокрема, пересічних законотворчих громадян та асоціальних елементів суспільства; дітей з повних та неповних сімей; гастарбайтерів та представників престижних професій та ін.). Ми пропонуємо до розгляду лише один з аспектів означеної теми і маємо детальніше розглянути вплив сім'ї як первинної групи на соціалізацію особистості.

Визначимося з основними поняттями. **Соціалізація** являє собою процес входження індивіда в суспільство, процес активного засвоєння соціального досвіду, соціальних норм, ролей, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві [2, с. 442]. Під соціалізацією варто розуміти весь багатогранний процес засвоєння досвіду суспільства та суспільних відносин. У вузькому розумінні соціалізацію розглядають як процес включення людини в певну соціальну групу або спільноту. Як синонім в даному випадку може використовуватись поняття самосоціалізації - процесу та результату активного засвоєння людиною норм, ідеалів, атитюдів, цінностей, ролей та правил поведінки, значимих для її соціального оточення [1, с. 589].

Соціалізація виступає одним з провідних процесів формування особистості. Сферами соціалізації особистості є *діяльність* (на різних вікових етапах засвоюються нові види діяльності), *спілкування* (розширюється коло спілкування, збагачується його зміст, поглиблюється розуміння інших людей, розвиваються навички ефективного спілкування), *самосвідомість* (відбувається формування власного "Я" як активного суб'єкта діяльності, особистість усвідомлює свою соціальну приналежність, соціальні ролі, формується самооцінка). Інститутами соціалізації виступають сім'я, ДНЗ, школа, студентський (або військовий) колектив, трудовий колектив.

Серед стадій (фаз) соціалізації виділяють *дотрудову стадію* (виховання в сім'ї, встановлення дитиною початкових соціальних зв'язків поза межами родинних стосунків, оволодіння основами знань та суспільним досвідом, в подальшому – служба в армії або навчання у ВНЗ), *трудову* (в цей час відбувається професійна самореалізація особистості) та *післятрудову стадію* (вона розпочинається після виходу на пенсію).

Найпершою фазою соціалізації людини є виховання в сім'ї, коли дитина встановлює свої перші зв'язки з іншими людьми, головним чином з рідними. **Сім'я** (або родина) являє собою малу соціальну групу, що ґрунтується на шлюбні чи кровній спорідненості і здійснює спільну життєдіяльність на основі спільного побуту, матеріальної і морально-психологічної взаємодопомоги [3, с. 171]. Індивід може сприймати родинне оточення як первинну або як вторинну групу, розглядати родичів як представників референтної або нереферентної групи. *Первинні групи* мають великий вплив на особистість. Завдяки позитивному впливу первинної групи її члени отримують можливість реалізувати свій потенціал в різних сферах діяльності. *Референтна група* являє собою групу людей, на яку орієнтується індивід, визначаючи для себе цілі, цінності, ідеї, норми та правила поведінки. Референтна група виконує нормативну функцію та є взірцем для оцінювання індивідом "Я" та "інших". При цьому не обов'язково бути фактичним членом подібного утворення, але прагнення бути подібним до членів референтної групи вимагає від індивіда поводитися певним чином.

Вважаємо за необхідне зазначити, що сприймання особою сім'ї як первинної та референтної групи суттєво впливає на формування особистості, адже людина відчуває сімейну підтримку та надає суттєвого значення думці членів родини, зважає на побажання родини при прийнятті важливих рішень. У випадку, якщо члени сім'ї не поважають одне одного, не зважають на потреби та прохання один одного, не мають теплих взаємостосунків, можна зазначити, що сім'я перестає виконувати свої функції: виховну, функцію первинного соціального контролю, функцію духовного спілкування, емоційну та деякі інші функції. В такому випадку сім'я перестає суттєво впливати на соціалізацію особистості, і члени сім'ї починають шукати "значимих інших" за межами сім'ї. Цей пошук може як позитивно вплинути на розвиток особистості (наприклад, якщо дитина, якій не приділялося

достатньо уваги, приходять на заняття до спортивної секції або музичної школи і там знаходять підтримку і можливість до саморозвитку), так і негативно (наприклад, якщо підліток або юнак знаходить друзів серед асоціальних елементів).

Щоб визначити, чи сприймаються сімейні взаєностосунки як гармонійні, виявити сімейних ulubленців та аутсайдерів, можна використати методику "Сонячна система" (варіант соціометрії). Психолог пропонує клієнту намалювати структуру сім'ї у вигляді сонячної системи: в центрі слід помістити того члена родини, бажання та потреби котрого задовольняються першочергово, найближчими до "Сонця" планетами є ті члени родини, які опікуються "Сонцем" або такі, на кого "Сонце" першочергово витрачає ресурси (матеріальні блага, увагу, моральну підтримку). Далі слід намалювати інших членів родини. Потім відбувається аналіз малюнку: кого з членів родини намалювали в центрі і чому; хто з членів родини утворює коаліції; важливо обговорити, чи все у взаєминах "планет" влаштовує клієнта і чому виникають конфлікти під час взаємодії. Цю методику можна адаптувати для виявлення особливостей міжособистісної взаємодії у невеликому колективі (трудова, спортивна та ін.). Завдяки методу соціометрії можна емпірично виявити, схематично представити та інтерпретувати структуру міжособистісних взаємовідносин у групі. Зазвичай соціометрія використовується в роботі з підлітками, юнаками, дорослими людьми та людьми похилого віку.

З метою виявлення особливостей взаємовідносин в сім'ї також можна використати методику "Два будиночки" (є декілька варіантів назви даної методики, зокрема "Чорний будинок, червоний будинок"). Ця методика є варіантом референтометрії (виявлення найбільш значимих осіб в оточенні). Вона використовується при роботі з дошкільнятами та молодшими школярами. Дитині психолог пропонує на чистому аркуші паперу намалювати червоним олівцем будиночок і оселити в ньому найприємніших людей. Особливо слід наголосити, що в будинку мають жити лише ті, кого дитина хоче там бачити. Психолог фіксує реакції дитини, її коментарі, а також розміри фігурок і те, кого дитина "заселила" до червоного будиночку першочергово. Далі психолог зазначає, що, мабуть, не всі родичі та знайомі вмістилися до червоного будинку, тому для них буде призначений інший будинок (колір олівця не коментується, але психолог дає дитині намалювати інший будинок олівцем чорного кольору). Аналізуючи малюнок, слід звертати увагу на наступні моменти: кого поселено у червоний будинок, у якій послідовності; чи поселено взагалі когось із членів сім'ї у червоний будинок. Кого поселено у чорний будинок, у якій послідовності; чи поселено взагалі когось у чорний будиночок, чи він залишився порожнім; кого не поселено у жоден з будиночків; хто не є членом сім'ї, але присутній серед "пожилців" і в якому будиночку "прописаний". Аналіз малюнку дозволяє виявити особливості взаємовідносин між дітьми та батьками (кого дитина сприймає як ворога у випадку, якщо сім'я на межі розлучення), чи поважають і люблять представників старшого покоління (куди поселили дідусів та бабусь, якщо декілька поколінь в реальному житті мешкають разом). Чи є наявними дружні взаєностосунки між братами та сестрами, чи дитина як друга сприймає перш за все хатню тварину. Про дружні, теплі, гармонійні стосунки в родині свідчить малюнок, де чорний будинок залишився порожнім.

Описані нами методики є простими у використанні і досить інформативними. У випадку, якщо психолог при аналізі результатів даних методик виявляє наявність проблем в родинних взаєностосунках, що негативно впливає на розвиток досліджуваної особи, викликає у неї підвищену тривожність або агресивність, слід провести консультативну та корекційну роботу не тільки з дитиною (або підлітком, юнаком), але з родиною в цілому.

Використана література:

1. Большой психологический словарь. – 4-е изд., расширенное / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА ; СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811, [5] с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Социальная психология : пособие / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 448 с.
3. Психологический словарь / за ред. члена-корреспондента АПН СРСР В. И. Войтка. – К. : Головне видавництво видавничого об'єднання "Вища школа", 1982. – 216 с.

Аннотация

Публикация посвящена рассмотрению проблемы влияния первичной группы (в частности, семьи) на процесс социализации личности. Автором проведен краткий анализ влияния первичных и референтных групп на процесс становления личности в процессе социализации; рассмотрены сферы, стадии, институты социализации личности. В статье подается краткое описание методик изучения взаимоотношений между членами семьи. Материалы могут быть использованы школьными психологами, педагогами, студентами-практикантами, а также родителями старших дошкольников, учеников младшего школьного возраста, подросткового и юношеского возраста.

Annotation

The publication is devoted to the problem of the influence of primary groups (e.g., family) on the process of socialization. The author conducted a brief analysis of the impact of primary and reference groups on the process of identity in the process of socialization; considered sphere, stage, institutions of socialization. The article served a brief description of methods for studying the relationship between family members. Materials can be used by school psychologists, teachers, student and parents of preschoolers, pupils of primary school age and adolescence.